

DOKUMENTACE ZÁVĚREČNÉ PRÁCE

VYSOKÉ UČENÍ TECHNICKÉ V BRNĚ
BRNO UNIVERSITY OF TECHNOLOGY

FAKULTA VÝTVARNÝCH UMĚNÍ
FACULTY OF FINE ARTS

ATELIÉR GRAFICKÉHO DESIGNU 2
GRAPHIC DESIGN STUDIO 2

KE SVÍTÁNÍ NAŠLAPUJI TIŠE
TO THE MORNING DAWN I TREAD SOFTLY

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

BACHELOR THESIS

AUTOR PRÁCE

AUTHOR

VEDOUCÍ PRÁCE

SUPERVISOR

JUDITA KOŠŤÁKOVÁ

doc. MgA. MIKULÁŠ MACHÁČEK

BRNO 2021

OBSAH DOKUMENTACE:

TEXTOVÁ ČÁST	s. 5–8
OBRAZOVÁ ČÁST	s. 9–12

TEXTOVÁ ČÁST

Abstrakt

Svítání je specifický, časově omezený úsek dne. Je to cosi na hraně – napětí mezi koncem a začátkem, tmou a světlem, tichem a hlukem. Čas jako by se zastavil a zároveň stále plyne spějíce ke každodennosti. Ke svítání našlapuji tiše, zapínám mikrofon a zprostředkovávám svůj autentický zážitek formou livestreamů. Vizuální a zvukový záznam se spolu s osobním komentářem na této hraně pohybují, jsou v souladu i v rozporu a divák-
-posluchače livestreamu tak podněcují k vlastnímu zaposlouchání se jako novému rozměru vnímání prostoru.

Úvod – motivace

Zvukové scény kolem nás si často všimáme jen okrajově. Máme za to, že prostředí sluchově vnímáme, ale mnohdy je toto naše vnímání otupeno stereotypem a vědomým či nevědomým „vypnutím“ těch zvuků, které vyhodnocujeme jako rušivé a otravné. Já sama si uvědomuji, že mám tendenci nasazovat si sluchátka s hudbou ve chvílích, kdy je kolem mě příliš hluku a já se potřebuji soustředit, ale možná ještě častěji to je v případě, kdy je kolem mě prostě jen příliš hluku. Na ulici, ve vlaku, paradoxně někdy i ve frekventovanější části městské přírody. Současně mě ale již delší dobu fascinuje téma naslouchání (ve smyslu naslouchání prostředí), které nám umožňuje právě naopak uši „otevřít“ a jednotlivé zvuky kolem nás vnímat jako celkovou zvukovou krajinu. Poslechová metoda *deeplisting* (hluboké, soustředěné naslouchání), na kterou úzce navazuje *soundwalk* (propojuje tuto formu naslouchání s chůzí), otevírá možnost vizuálně a akusticky mapovat okolní prostředí – poznávat nové místo, kterým právě procházíme, ale také se učit nově o místě, ve kterém dlouho žijeme. Když se zaměříme na naslouchání prostředí, přirozeně se pozastavíme, přesměrujeme běh našeho dne k přítomnému okamžiku a otevřeme vnitřní prostor pro všimání si. Jednoduše rozšiřujeme naše vědomí o zvuk, a to jak v praktickém smyslu – odhalujeme probíhající děje a přítomné bytosti, které nejsou viditelné z místa, kde jsme, tak tím jsme současně více přítomnými v daném místě.¹ Toto přesunutí pozornosti od vizuálních podnětů k akustickým a snaha pochytit přítomný okamžik byly podněty a inspirujícími impulzy k této práci.

Práci *Ke svítání našlapuji tiše* pomyslně navazuji na svou předchozí práci *Spiritus Noctis* (jaro 2020). *Spiritus Noctis* je záznamem noční *soundwalk* po sídlišti Barrandov ve formě knížky. Vizuální část tvoří fotografická panoramata poslechových zastávek, do kterých jsou kótami času zaznamenány přítomné zvuky. Knížku uvádí QR kód se zvukovou nahrávkou z daných míst. Divákovi se tak při listování dohromady s poslechem skládá „mapa“ onoho prostředí v reálném čase, která má pomoci tento podivný noční prostor lépe prozkoumat a pochopit. Knížka začíná dvěma větami: 1. Strach vychází z nejistoty. 2. Dřív nebezpečí uslyšíš, než ho uvidíš. Protože v noci všechno vypadá i zní jinak, otázkou zůstává, jestli i přesto něco nezůstává skryté.

V návaznosti na noc je pro mě dalším zajímavým fenoménem svítání. Úsek mezi dnem a nocí, kdy vychází slunce, je chladno, ale už zpívají ptáci. Zároveň je to úsek časově proměnlivý, těžce vymežitelný, individuálně vnímaný. Pojmenovávaný jako chvíle mezi „nic“ a „něco“, pojící se s „hodinou mezi psem a vlkem“ nebo „hodinou, kdy je největší tma“.² Část dne, která je neuchopitelná, prchavá, stejně jako je ze své podstaty zvuk.

1 “It’s simply about letting sound expand our awareness, both in the practical sense of revealing actions and beings that are not visible from where we are, and in the more ineffable way that attention to sound can seem to make us more present in a place.” *About Environmental Soundcape Art*, <http://earthear.com/aboutesa.html> (cit. 14. 4. 2021).

2 Svítání jako motiv se např. opakovaně objevuje v básnickém díle Bohuslava Reynka, který před svítáním vstával a začínal pracovat nebo vyrážel na první ranní mši.

Část dne, kterou většina z nás běžně přehlídí, podobně jako nevnímáme stereotypní zvuky kolem sebe. A současně to může být i chvíle, kterou máme mnohdy spojenou s nějakým jedinečným zážitkem.³

Pokud je Spiritus Noctis to, co činí noční vjemy tak zvláště odlišnými od těch denních, jaký je potom „spiritus“ svítání a jak jej můžu předat?

Příprava

„Voda je studená, světlo je jasné, zvuk je hlasitý. To jsou pasivní informace. Když ale aktivně cítíme, jak chladná voda je ve velmi horkém dni, když aktivně zvažujeme, jak silně to slunce pálí, a když si aktivně užíváme, jak o sebe narazí mořské vlny a nám se z toho rozbuší srdce... Náš svět je hned o něco bohatší.“⁴

Inspirována Hildegard Westerkamp jsem se rozhodla pro přímou zkušenost. V několika týdnech během března a dubna jsem chodila ven před svítáním na procházky a sledovala, co se kolem mě děje. Každou procházku jsem nahrávala na rekordér, nahrávku doplňovala psanými i hlasovými poznámkami ohledně zvuků a dalších smyslových vjemů, ale i další myšlenky a asociace. Procházela jsem se v okrajovějších čtvrtích Prahy a Brna, některá místa a situace si fotila, některé procházky jsem nahrávala na video nebo je zakreslovala do zvukové mapy. Nikdy jsem nepotkala nikoho jiného, kdo by se podobně jako já pouze procházel – těch pár lidí, na které jsem narazila, mířilo na nejbližší zastávku tramvaje, pejskaři se objevovali až se světlem, se kterým jsem se já vracela domů. Neměla jsem přesně vymezený čas, ale vycházela jsem za tmy a vracela se ve chvíli, kdy mi subjektivně přišlo, že už je běžné ráno – kromě světla přišel stereotyp zvuků a větší množství pohybu. S tímto neurčitým odpočtem se mi vracel pocit, že něco hledám a musím to stihnout najít dřív, než se rozední. Zvuková skladba prostoru byla podobně až stejně jako v noci velmi omezená, do ticha se sem tam prolínalo klapání podpatků, oškrabávání jinovatky z předního skla auta, šumění stromů, cinkání zvonkohry z jednoho z balkonů. Vzhledem k lokalitě bylo vždy znát tiché, ale monotónní hučení města. Na křižovatce blikala oranžová; na prázdném náměstí vrzal jezdcí citylight; u schodů spal bezdomovec; za rohem intenzivně zavoněla voňavka po někom, kdo právě prošel. Zároveň jsem si uvědomovala, že je to o něco jiné, než večer nebo v noci. Do ticha se překřikovali ptáci, chladný vzduch mě zasáhl na rozespalou tvář, z části jsem okolí nevnímala, z části jsem byla ostražitější a citlivější ke všem vjemům. Slyšela jsem šum Barrandovského mostu, ale mohl to být i šum hor, viděla jsem inverzi nad městem, ale mohla to být i mlha stoupající ze zalesněných svahů. Nebyla noc ani den, nebylo ticho ani hluk, nebyla tma ani světlo, nebylo to město ani příroda. Bylo to napětí a zároveň klid.

Zhodnocení poznatků

V čem tedy spočívá svítání? Zásadní část bezpochyby tvoří specifická zvuková krajina. Této oblasti se věnuje akce Reveil,⁵ která trvá od sobotního do nedělního rána první víkend v květnu. Jedná se o rozhlasové vysílání zvuků svítání z přírody, které zprostředkovávají profesionální i amatérské vysílací stanice z různých míst světa.

³ „Nejradši mám, když snídám a u toho mi vychází slunce. To je nejlepší období.“ David K.

„Když jsem byla malá, na dovolené u moře jsme vždycky to ráno před odjezdem chodili na východ slunce. Na to jsem se pokaždé těšila; byl to nejsmutnější, ale zároveň i nejhezčí den.“ Laura H.

„Na východ slunce jsme šli jen jednou na horách. Byla zima, ale bylo to překrásné, nevím, proč už jsem pak nikdy jindy nešla. Měla bych se někdy odhodlat, protože to stojí za to.“ Kristýna M.

„Mně pohled na svítání přináší veliký pocit štěstí. O to víc, když ho doprovází ostatní vjemy jako vůně letního dne po dešti nebo zpívající ptáci.“ Petr N.

⁴ “The water is cold, the light is bright, the sound is loud. This is passive information. But when we actively feel how cooling the water is on a very hot day, when we actively consider how strong that sun is, and when we actively enjoy how the crash of an ocean wave makes our heart race... Our world becomes so much richer.” Hildegard Westerkamp, „Within a Grain of Sand“, *Sound Studies*, 23. 3. 2011, <https://soundstudiesblog.com/2011/05/23/within-a-grain-of-sand/> (cit. 14. 4. 2021).

⁵ Reveil každoročně pořádá londýnská organizace Soundtent v souvislosti s Mezinárodním dnem ptačího zpěvu, který se slaví první neděli v květnu.

Kdokoliv se může ráno nebo během dne na probíhající vysílání naladit a zaposlouchat se do chórů přírody z míst, kde zrovna vychází slunce. Štěbetání ptáků, kokrhání kohouta, tiché bzučení pily z nedalekého lesa – to vše jsou zaručeně ranní zvuky. Když jsem ale venku stála a byla součástí celé atmosféry, vnímala jsem dále nejen chladný vzduch nebo prosvětlující se modré šero, ale také přibližující se hluk každodennosti vytvářející určité napětí – jako když cosi fyzického opravdu přichází. Že se odehrává jakýsi proces, který se nezastavuje, naopak spěje ke stereotypu a postupně se vytrácí ona tajuplná, mystická krása. Podstata svítání je možná právě v této dynamice mezi „nic“ a „něco“, mezi bytím a nebytím. Je jako cosi na hraně, co poodhaluje svou jedinečnost, prchavost, neopakovatelnost a pomíjivost. Je to něco, co mě vede k tomu se zpomalit a snažit se ten moment zastavit, trpělivě sledovat – a naslouchat. A postupně se dostat do stavu kontemplace, během které pouze pozoruji, bez nutnosti ihned jednat a měnit, bez nutnosti reagovat, bez předpokladů nebo interpretace. Tedy kdy věnuji poslechu určitý čas bez ohledu na to, na co můžu narazit.⁶

Svítání je přeměnou – zvukového spektra, tmy ve světlo – ale právě proto se nedá nějak vytyčit, leží na hraně nepopsatelnosti. Svítání je pro mě touto hranou, napětím mezi konkrétností a obecností, snem a realitou, městem a přírodou, zvukem a obrazem. Je to subjektivní pocit, který se těžko popisuje, ale také moment, který všichni známe. A to bych svou práci chtěla předat.

Výstup

Mé prvotní myšlenky ohledně výstupu vedly ke knížce. Možnost uchopit do ruky něco fyzického, čím můžete listovat, co je příjemné na dotek a co si můžete vzít na svou vlastní výpravu za východem slunce s sebou, jsem vnímala jako pozitivní odklon od online prostoru. Protože je ale v mém sdělení zásadní časovost (jedinečnost a současně prchavost momentu), ukázalo se nakonec jako vhodnější online řešení, které navíc otevírá širší možnost sdílení. Inspirací, jak práci se zvukem pojmout, mi byla řada webových zvukových projektů. Některé fungují jako zvukové mapy – autentické terénní nahrávky,⁷ jiné jako umělecké projekty – autorské transformace terénních nahrávek,⁸ jiné streamují zvuk živě.⁹ Při rešerši jsem především řešila otázku, jakou formou předat zvuk co nejvíce autenticky. Není zvuková nahrávka pouze dalším krokem k izolaci od okolního světa, kdy se divák-posluchač nejen uzavře za bariéru sluchátek, ale navíc pro něj může být nahrávka další podkresovou hudbou? Nemohu autenticitu akustického vjemu předat nějak jinak? Protože jsem ale zvukový zážitek vnímala jako zásadní součást svítání, bez které by byl výstup neúplný, a protože se svítání odehrává ve specifickém čase, jehož začátek a konec prakticky ovlivnit nemohu, rozhodla jsem se pro formu live-streamu. Oproti klasické nahrávce je livestream mnohem zajímavější v tom, že při něm nejde o komunikaci s robotem nebo technologií – je pochopitelně také přes technologické rozhraní, ale dochází v něm k určitému lidskému fenoménu, dialogu (i když jednosměrnému).¹⁰ Navíc zachycuje onu pomíjivost a jedinečnost bezprostředního zážitku, která se již ze záznamu nikdy nemůže zopakovat. Při volbě této formy pro mě byla zajímavá také zkušenost s již zmíněným projektem Reveil. Mě samotnou kdysi velmi zaujal tím, že svou ambici o autenticitu dle mého naplňuje, přestože bezprostřední zkušenost zakouší divák-posluchač z pohodlí domo-

6 *“Initially a soundwalk is an opportunity to let the world in without any compulsion to respond or – to put it differently – to be open without a need to define, intellectualise, categorise, or interpret, to listen without expectations, assumptions or judgement, to listen without the compulsion to change things or to act immediately. Such a soundwalk simply allows participants to hear the environment for what it is and to become aware of their own relationship to the soundscape. In this sense a soundwalk can be similar to a meditation: the world happens, the sounds occur and they pass. The meditating person is aware of all that happens, but does not engage in it, in fact, is detached to a certain extent.”* Hildegard Westerkamp, „Soundwalking as Ecological Practice“, *Writings by Hildegard Westerkamp*, 3. 11. 2006, https://www.hildegardwesterkamp.ca/writings/writingsby/?post_id=14&title=%E2%80%8Bsoundwalking-as-ecological-practice (cit. 14. 4. 2021).

7 Např. Zvuky Prahy, <https://sonicity.cz> – opensource mozaika zvuků doplněná autorskými texty a fotografiemi; Radio Aporee, <https://aporee.org/maps> – globální zvuková mapa věnovaná nahrávání v terénu, která se snaží mapovat zvukovou kartografií.

8 Např. Riverssounds, <https://riverssounds.org> – platforma, v rámci které rezidenti vytvářejí zvuková díla odrážející identitu řeky ve svém městě.

9 Např. Locus Sonus, <https://locusonus.org/soundmap/051> nebo již zmíněný Reveil, <http://streams.soundtent.org>.

10 Miloš Vojtěchovský, „Rozhovory o zvuku 01 – Jak vystavit zvuk“, *Artyčok*, 2014, <https://artycock.tv/25806/rozhovory-o-zvuku-01-jak-vystavit-zvuk> (cit. 14. 4. 2021).

va zprostředkovaně. Je to jakýsi paradox, který ovšem chápu pozitivně – jako krok k tomu, aby ona zprostředkovaná zkušenost v posluchači zarezonovala a příště vedla k energii sám jednat, venku se na chvíli zastavit a zaposlouchat, kvůli zpěvu ptáků si přivstat.

Livestream svítání tak zprostředkovávám v určitý den a čas formou videa, tedy skrze zvuk a obraz. Živé vysílání se často váže na sociální sítě, kde jej jednoduše streamujete, sdílíte nebo najdete. Také jste ale při sledování rušeni reklamami a jinými irelevantními podněty. Rozhodla jsem se proto pro stejný postup, jaký mají výše zmíněné projekty, a to vytvořit vlastní web pro stream a k propagaci sociální sítě využít, ale spíše komorně mezi okruh známých. Samotná webová stránka je poměrně minimalistická – na hlavní stránce je v pozadí statický gradient v barvách východu slunce a přes něj textová informace, v jaký den a čas bude následující livestream. Přes menu v horní části si divák otevře okno se stručnou informací o projektu. Současně je zde tabulka s východy slunce pro aktuální měsíc, čímž dostává možnost nečekat na stream, ale sám vyrazit ven. Třetí informací je potom odkaz na Záznamy svítání, kam jsou postupně přidávány nahrávky proběhlých streamů. Je tak archivem i paletou uplynulých jedinečných okamžiků.

V určený čas se přes celou stránku automaticky spustí živý přenos. První vrstvou toho, co může divák při sledování vnímat, je zvukový záznam z městské přírody v reálném čase, ve kterém je zřetelná přirozená přeměna zvukového spektra. Druhou vrstvou je pak vizuální záznam. Video tvoří rozostřený pohled na horizont, nad kterým se nenápadně, ale plynule projasňuje nebe, a zachycuje tak přeměnu tmy ve světlo. Zobrazuje konkrétní výhled z místa, na kterém se právě nacházím, ale rozostřením je dostatečně univerzální, všeříkající a obecný, aby poskytl prostor pro osobní zamyšlení a prožití poslechu. Na první pohled působí jako statická plocha, ale právě čas ukáže, že se mění. Třetí vrstvou je nakonec text, který se nepravidelně objevuje ve formě titulků v dolní části videa. Je mým komentářem reagujícím na jedinečný moment a zprostředkovává mou konkrétní, autentickou zkušenost z onoho místa, kde naslouchám a odkud živě vysílám. Je doplňkem i protipólem ke zvukové části, protože odráží jak vnější působení času a prostoru na smysly, tak i vnitřní působení na představivost.¹¹ V celkové kompozici neruší, ale současně může divákovi pomoci fixovat zrak na něco určitého a tím si udržovat pozornost. Především má totiž vracet k naslouchání jako novému rozměru vnímání, díky kterému můžeme hledat krásu, poetičnost i jedinečnost momentů, které bychom běžně přešli bez povšimnutí.

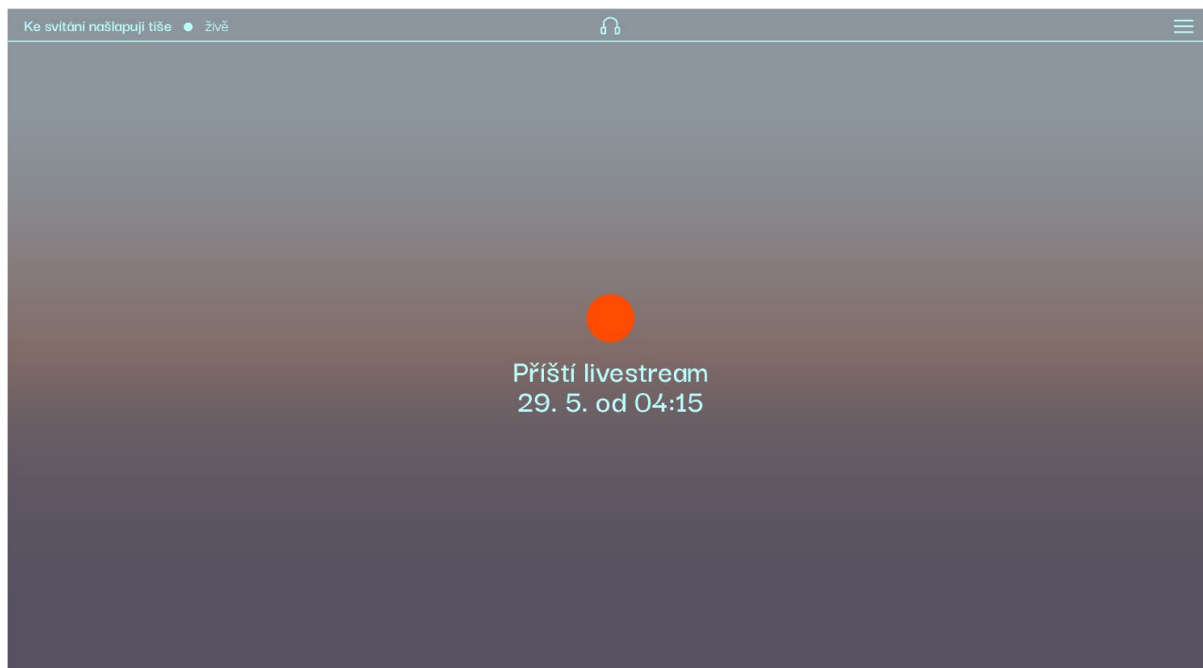
Samotný livestream zprostředkovávám z lokací, kam bych sama šla pozorovat svítání – na kraji města, ale ne příliš daleko od domova, s výhledem na obzor. Video nahrávám přes externí webkameru, zvuk na rekordér Zoom H6, text píšu ve VJingové softwaru VDMX. To vše se posílá do softwaru OBS, který zpracované video streamuje na youtube, a toto video je nakonec posílané na web.

Průběh práce pro mě byl nesmírně obohacující jak ohledně získaných informací z oblasti teorie zvuku a naslouchání, tak i z technického hlediska, protože jsem s téměř žádnou částí neměla zkušenost. Žádoucím výsledkem je pro mě aktuálně už to, že moje ranní vycházky vyvolaly u mých přátel zájem a měli chuť se ke mně připojit, a tak jsme několikrát společně vyrazili za sledováním východu slunce. Sdílení společného času, beze slov, autentická zkušenost každého jednotlivce, ale dohromady určité propojení, jako společné tajemství. Svítání – taková obyčejnost, a přece tak speciální.

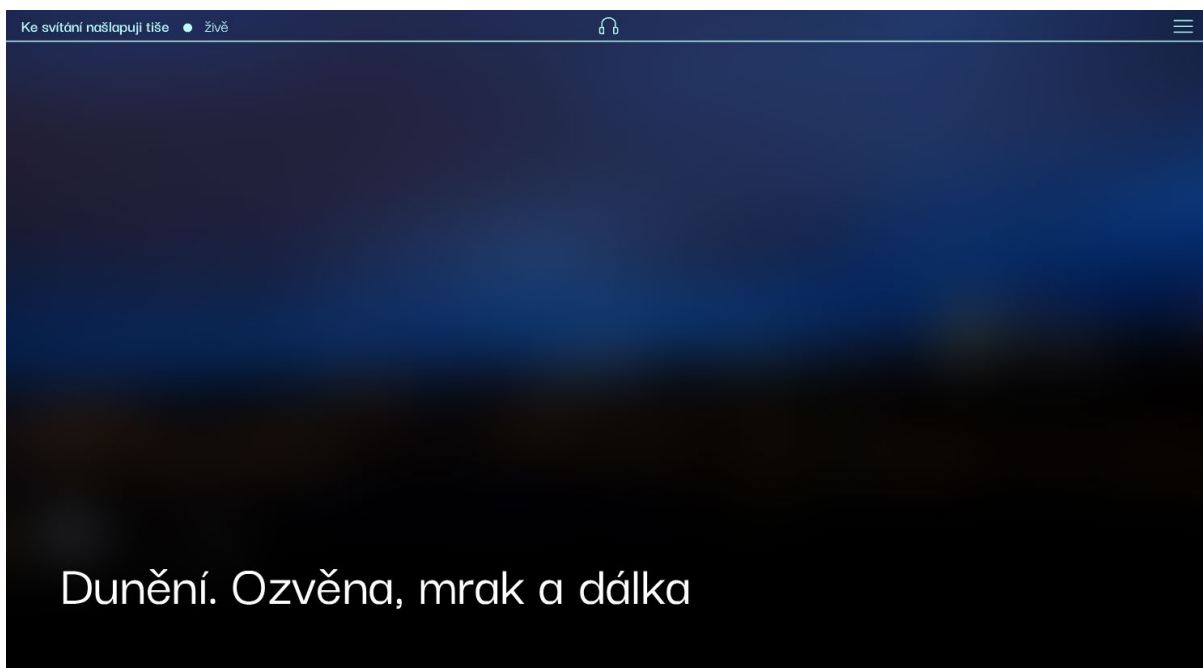
→ svitani.favu.vut.cz

¹¹ „Text nemá nahradit hudbu, má to být prst, který na ni ukáže. Nemá od ní být moc daleko, ale ani moc blízko u ní.“ Pavel Klusák, „Fuck krása. Podstatné je pozorovat a naslouchat.“, *iTvar*, 2020, <https://itvar.cz/fuck-krasa-podstatne-je-pozorovat-a-naslouchat> (cit. 14. 4. 2021).

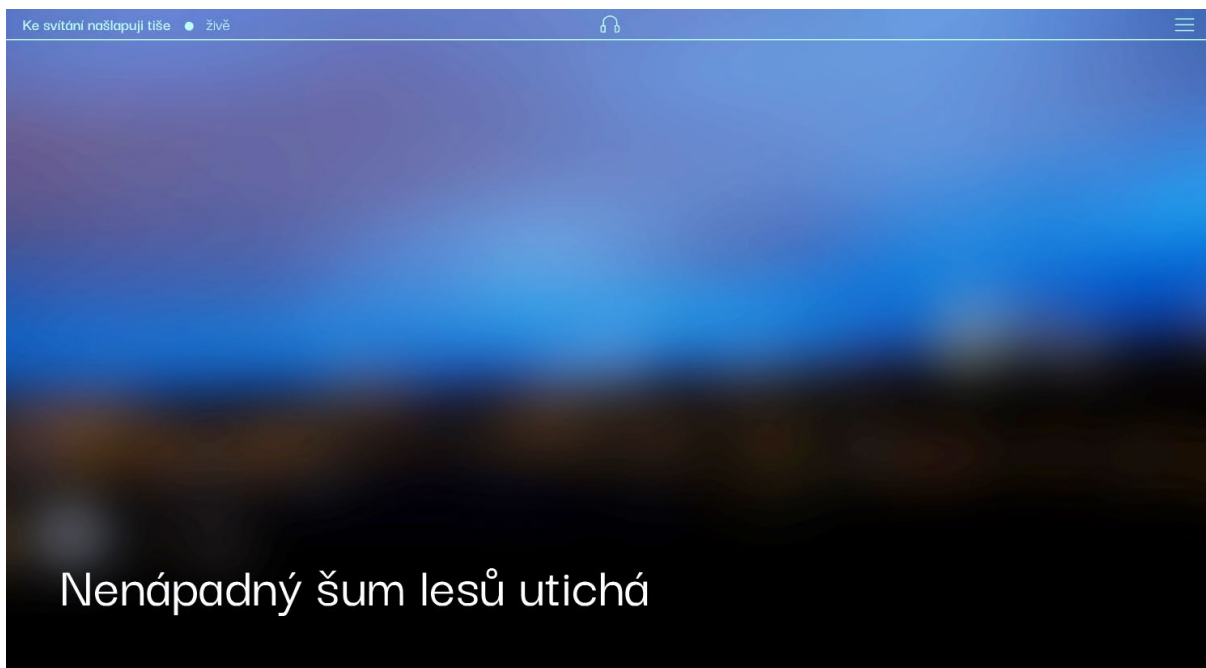
OBRAZOVÁ ČÁST

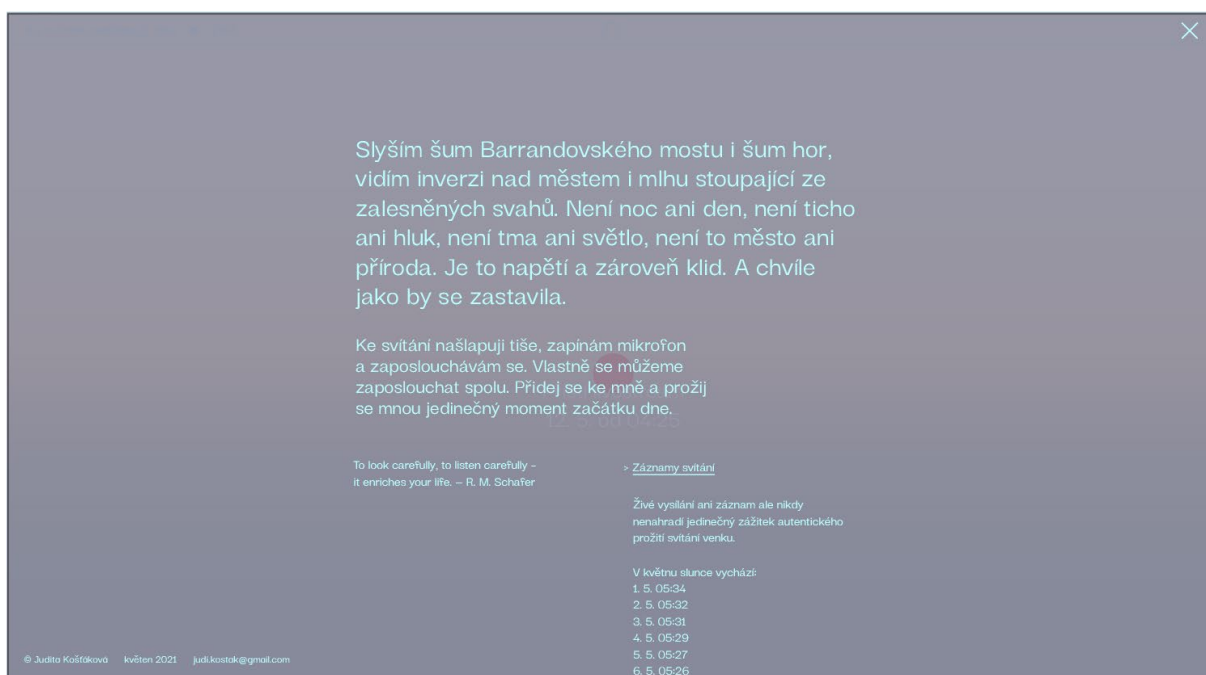
Web – hlavní strana v čase, kdy neběží livestream

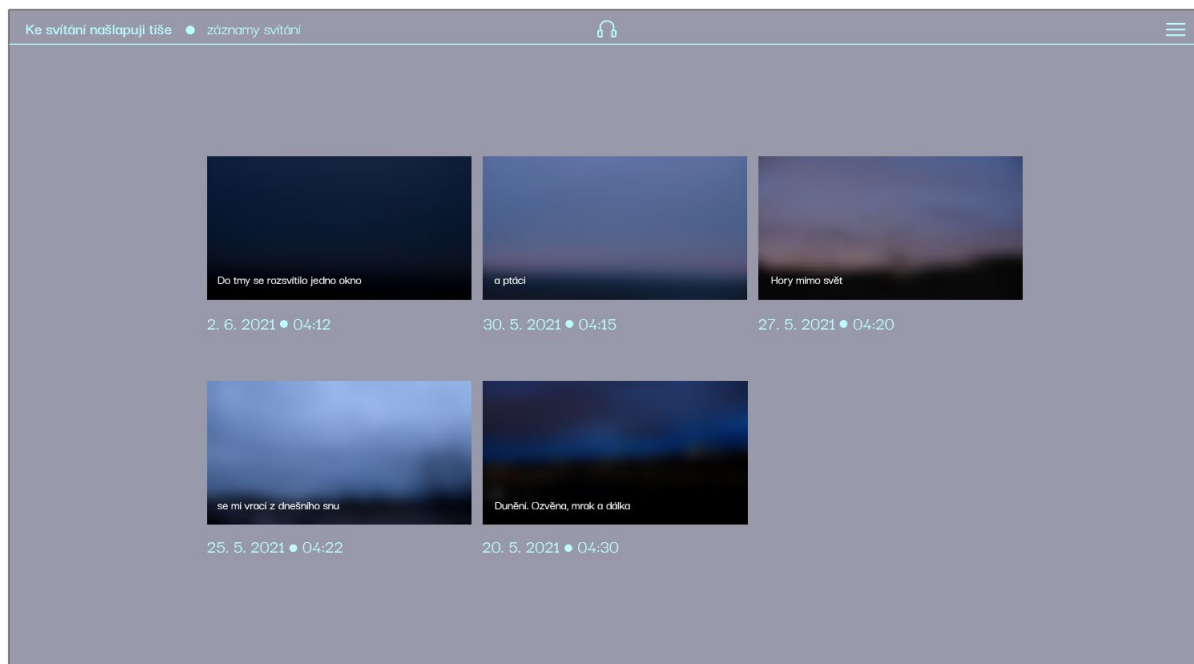
Web – hlavní strana v čase, kdy běží livestream

Web – hlavní strana v čase, kdy běží livestream

Web – vyskakovací menu s informací o stránce

Web – Záznamy uplynulých svítání

Ke svítání našlapuji tiše ve 4:25 4:15 4:05

Použitý font – *Darker Grottesque*, Gabriel Liam

V terénu – vysílací stanice

